

УДК 343.31

Я. О. МОРОЗОВА,

кандидат юридичних наук,

докторант Харківського національного університету внутрішніх справ;

ORCID: <http://orcid.org/0000-0002-7437-1993>

НАУКОВА РОЗРОБЛЕНІСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗШУКОВОЇ ПРОТИДІЇ ПІДРОЗДІЛІВ КРИМІНАЛЬНОЇ ПОЛІЦІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ ЗАГАЛЬНОКРИМІНАЛЬНОЇ СПРЯМОВАНOSTІ

Наукові праці з різних галузей права, що присвячені різним аспектам протидії організованим злочинності, умовно розподілено на три групи. У результаті проведеного дослідження констатовано, що, незважаючи на значний науковий внесок вчених, сьогодні існують питання, які вимагають термінового вивчення та окреслення можливих шляхів їх удосконалення.

Ключові слова: організована злочинність, злочини загальнокримінальної спрямованості, протидія, підрозділи кримінальної поліції, наукова розробленість.

Morozova, Y.O. (2016), "Scientific development of operative and search counteracting organized crime of generally criminal orientation by criminal police departments" ["Naukova rozroblenist operativno-rozshukovoi protyidi pidrozdiliv kryminalnoi politsii orhanizovanoi zlochynnosti zahalnokryminalnoi spriamovanosti"], *Pravo i Bezpeka*, No. 3, pp. 74–79.

Постановка проблеми. Проблема організованої злочинності загально-кримінальної спрямованості не нова для нашої держави, однак у зв'язку з останніми соціально-політичними, економічними та військовими подіями вона стала одним із чинників, що найбільше ускладнюють оперативну обстановку та негативно впливають на національну безпеку України. Відповідно до статистичних даних правоохоронних органів число зареєстрованих злочинів, учинених організованими групами і злочинними організаціями (таких, як убивства на замовлення, захоплення заручників, тероризм, застосування зброї та вибухових пристроїв, незаконне заволодіння транспортними засобами та ін.), за останні чотири роки відчутно збільшилося та все ще тримається на достатньо високому рівні

[1]. Це, з одного боку, негативно впливає на основи національної безпеки та міжнародний імідж держави, а з іншого, підриває довіру населення до правоохоронної системи взагалі та Національної поліції в особі оперативних підрозділів зокрема. Таким чином, створюються передумови для підриву авторитету держави на міжнародній арені та державних органів усередині країни, що може призвести до негативних наслідків для країни і кожного громадянина.

Водночас, аналізуючи сучасний стан правоохоронної системи України, науковці та практики перш за все відмічають триваюче реформування усіх складових вказаної системи, зокрема трансформацію органів міліції в органи Національної поліції, створення нових

суб'єктів правоохоронної діяльності. Вказаний процес можна охарактеризувати як позитивними, так і негативними явищами. Так, зокрема до реалій сьогодення можна віднести ліквідацію у квітні 2015 року підрозділів щодо боротьби з організованою злочинністю МВС України та надання повноважень по протидії вказаному виду злочинної діяльності різним підрозділам Національної поліції (окремі функції надані підрозділам карного розшуку, інші – підрозділам захисту економіки) [2], Національному антикорупційному бюро тощо. Водночас статистичні дані свідчать про те, що кількість злочинів, які вчиняються суб'єктами з явними ознаками організованої злочинності (ієрархічність, довгий період існування, наявність стійких зв'язків, згуртованість, виражена спрямованість злочинних посягань, системність вчинення злочинів), із кожним роком здобуває позитивну до зростання тенденцію. Вказане пов'язане з тим, що адаптовані до сучасних суспільно-економічних умов суб'єкти організованої злочинності стають практично недосяжними для правоохоронних органів у цілому та кримінальної поліції зокрема через налагодження корумпованих зв'язків у різних гілках регіональної та місцевої влади, а також у правоохоронних органах, що ускладнює, а іноді й унеможлиблює їх викриття та притягнення до кримінальної відповідальності.

У теорії оперативно-розшукової діяльності загальнови́знано, що якісна протидія злочинності, зокрема організований, можлива лише за умови використання та оптимізації правоохоронними органами всіх наявних оперативно-розшукових можливостей (сил, заходів і засобів), запровадження інноваційних методів роботи.

Стан дослідження. Серед вітчизняних науковців у сфері ОРД різні аспекти протидії організованій злочинності досліджували такі вчені: О. М. Бандурка, С. М. Гусаров, В. Д. Гвоздецький, О. Г. Кальман, М. В. Корнієнко, О. М. Литвинов, Є. К. Марчук, В. Т. Нор, Р. Л. Степанюк, В. Б. Харченко, О. Ю. Шостко та ін. Сучасна теорія оперативно-розшукової діяльності налічує чимало цікавих і ґрунтовних праць, присвячених окресленій тематиці, авторами яких є Л. Ф. Гула, В. І. Васи́лнчук, О. Ф. Долженков, А. М. Кислий, О. І. Козаченко, В. В. Лисенко, Д. Й. Никифорчук, В. Д. Пчолкін, В. В. Шендрик, О. М. Юрченко, О. О. Юхно та ін. Проте, незважаючи на значний науковий внесок цих учених у розроблення вказаної тематики, доводиться констатувати, що сьогодні, на жаль, існує ряд не вирішених раніше і

новітніх проблем теоретично-концептуального, правового та організаційно-тактичного характеру в досліджуваній сфері.

Метою статті є визначити стан наукової розробленості оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організований злочинності загальнокримінальної спрямованості та окреслити питання, що потребують подальших наукових досліджень.

Виклад основного матеріалу. В теорії оперативно-розшукової діяльності існує декілька різних підходів до розгляду та визначення стану наукової розробленості того чи іншого питання. Так, аналізуючи наукові праці в указаній сфері юридичної науки, можна виділити, що здебільшого генезис наукових праць здійснюється шляхом їх класифікації за галузями права, рівнем наукового вивчення, часом проведення досліджень або іншими ознаками, що надають змогу їх згрупувати та провести детальний аналіз. Разом з тим, аналізуючи наукові праці, що присвячені вивченню різних аспектів, пов'язаних із протидією організований злочинності, слід відмітити, що в більшості випадків зазначені праці доцільніше згрупувати залежно від того, чи досліджувались загальні аспекти протидії організований злочинності, або залежно від різновиду організованої злочинності (організованих груп та організацій).

Першу групу становлять наукові дослідження, що присвячені вивченню загальних аспектів протидії організований злочинності без урахування об'єкта злочинного посягання. Так, окреслена тематика була предметом вивчення:

1) на рівні докторських дисертацій, зокрема в дослідженнях:

– В. Л. Грохольського «Управління діяльністю спеціальних підрозділів МВС України по боротьбі з організованою злочинністю»;

– М. В. Корнієнка «Сучасні правові та організаційні засади протидії спеціалізованих підрозділів ОВС організований злочинності»;

– В. В. Топчія «Теоретичні та практичні засади взаємодії органів досудового розслідування з оперативними підрозділами в розкритті та розслідуванні злочинів»;

– В. Ф. Ущаповського «Протидія організований злочинності: теоретичні та соціально-правові проблеми»;

2) на рівні кандидатських дисертацій у дослідженнях:

– В. Д. Гвоздецького «Організована злочинність як об'єкт соціально-філософського аналізу»;

– В. Б. Школьного «Тактика викриття організатора злочинного угруповання»;

– Б. В. Лизогуба «Організовані злочинні угруповання: класифікація та заходи протидії»;

– М. К. Гнетнева «Кримінальна відповідальність за сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності»;

– Ю. Ю. Сорочика «Адміністративно-правове забезпечення протидії організованим злочинності в Україні»;

– В. О. Тюніна «Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності: кримінально-правова, кримінологічна характеристика та запобігання»;

– А. В. Єсенкова «Кримінально-правове забезпечення протидії сприянню учасникам злочинних організацій та укриттю їх злочинної діяльності»;

– Х. П. Ф. Хайнекера «Правове співробітництво держав-членів Євросоюзу у боротьбі з організованою злочинністю»;

– В. Т. Контемирова «Криміналістична характеристика груп у сфері організованої злочинності»;

– В. М. Цимбалюка «Діяльність спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю по подоланню протидії з боку злочинних формувань»;

– В. І. Литвиненка «Правові та організаційно-тактичні основи боротьби з організованою злочинністю»;

– В. Ю. Журавльова «Інформаційне забезпечення оперативно-розшукової діяльності спеціальних підрозділів по боротьбі з організованою злочинністю»;

– А. В. Коваленка «Правові та організаційно-тактичні основи застосування оперативно-технічних засобів підрозділами по боротьбі з організованою злочинністю»;

– В. В. Ноніка «Організаційно-тактичні засади протидії організованим злочинній діяльності на регіональному рівні»;

– В. Є. Ткаліча «Тактика використання інформаційних технологій і засобів масової інформації при розкритті і розслідуванні злочинів, вчинених ОЗУ»;

– О. О. Толкаченка «Тактика виявлення організаторів злочинних груп»;

– А. Ф. Іскендерова «Організаційно-тактичні основи використання засобів масової інформації при виявленні та розслідуванні організованої злочинної діяльності»;

– В. А. Ситника «Організаційно-тактичні засади підготовки та проведення спеціальних операцій органами внутрішніх справ у боротьбі з організованою злочинністю»;

– Б. В. Щура «Тактика усунення протидії розслідуванню злочинів, що вчиняються організованими злочинними групами»;

– Ю. В. Абакумової «Кримінальна відповідальність особи за вчинення злочину при виконанні спеціального завдання з попередження чи розкриття злочинної діяльності організованої групи чи злочинної організації»;

– А. А. Вознюка «Спеціальні види звільнення від кримінальної відповідальності учасників організованих груп та злочинних організацій»;

– А. Д. Семикопного «Боротьба з організованою злочинністю в УСРР у роки нової економічної політики (1921–1929 рр.)».

Безумовно, вказані вчені внесли вагомий внесок у розвиток оперативно-розшукової протидії організованим злочинності, причому з точок зору різних галузей права. Аналізуючи положення вказаних робіт, проведених у сфері оперативно-розшукової діяльності, можна дійти висновку, що в них були досліджені такі питання:

1) організаційно-правові засади протидії організованим злочинності;

2) тактичні особливості виявлення та попередження злочинів, що вчиняються представниками організованої злочинності;

3) тактика отримання первинної оперативно-розшукової інформації про злочини, що вчиняються представниками організованої злочинності;

4) інформаційно-аналітичне забезпечення процесу протидії організованим злочинності;

5) використання негласних позаштатних працівників у процесі протидії організованим злочинності та багато інших.

Однак вказані дослідження були проведені до квітня 2015 року, тобто до набуття чинності законом України «Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів щодо реформування органів внутрішніх справ України» [3]. Зважаючи на це, у дослідженнях вказаних авторів як основний суб'єкт протидії організованим злочинності розглядалися підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України, які були розформовані у 2015 році. В той же час, враховуючи те, що сьогодні суб'єктом протидії організованим злочинності є також підрозділи кримінальної поліції, можна резюмувати, що окремі положення названих вище робіт заслуговують на інтерес.

Другу групу становлять наукові дослідження, проведені в різних галузях права та предметом яких була протидія вчиненню представниками організованої злочинності конкретних

видів злочинних діянь. Питання цієї тематики, зокрема, розроблялись:

1) на рівні докторських дисертацій у дослідженнях:

– В. П. Корж «Теоретичні основи методики розслідування злочинів, скоюваних організованими злочинними утвореннями у сфері економічної діяльності»;

– В. Т. Білоуса «Координація управління правоохоронними органами України по боротьбі з економічною злочинністю (адміністративно-правовий аспект)»;

– В. В. Коваленка «Організація профілактики економічної злочинності в Україні»;

– О. О. Подобного «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи оперативно-розшукової діяльності органів внутрішніх справ у боротьбі з корисливо-наси́льницькою організованою злочинністю»;

2) на рівні кандидатських дисертацій у працях:

– В. В. Василевича «Боротьба з озброєними формами організованої злочинності корисливо-наси́льницького спрямування»;

– Г. П. Пожидаєва «Адміністративно-правові засади протидії організованим транснаціональній злочинності»;

– А. П. Сакаля «Розслідування злочинів у сфері обігу наркотичних засобів, вчинених транснаціональними організованими злочинними угрупованнями»;

– М. О. Маркіна «Організаційно-правові засади здійснення прокурорського нагляду за додержанням законів у сфері боротьби з організованою злочинністю»;

– М. Г. Богуславського «Організація і тактика оперативної розробки організованих злочинних груп корисливо-наси́льницького спрямування (за матеріалами підрозділів ГУБОЗ МВС України)»;

– І. І. Сидорука «Організаційно-правові і тактичні основи документування економічних злочинів, вчинених організованими злочинними формуваннями»;

– І. С. Стіхарної «Основи протидії етнічним організованим злочинним групам криміналістичними та оперативно-розшуковими засобами»;

– М. М. Андреева «Оперативно-розшукова протидія органів внутрішніх справ організованим злочинним формуванням у сфері незаконного обігу наркотиків»;

– В. П. Кушпіта «Правові та організаційно-тактичні особливості оперативно-розшукової діяльності підрозділів боротьби з організованою злочинністю у сфері економіки»;

– Є. Є. Гречина «Викриття та припинення діяльності транснаціональних організованих злочинних угруповань (за матеріалами ГУ «К» СБ України)»;

– О. М. Ємеця «Протидія оперативними підрозділами МВС України торгівлі людьми, вчиненої організованою групою»;

– В. В. Плукаря «Тактичні основи розкриття розбоїв, вчинюваних організованими групами»;

– О. С. Сомика «Запобігання злочинам в сфері економіки, що вчинюються організованими групами»;

– І. А. Грабазія «Оперативна розробка організованих груп, які займаються торгівлею людьми»;

– Я. С. Ленюка «Оперативно-розшукове документування діяльності організованих груп, що здійснюють незаконний збут вогнепальної зброї та бойових припасів»;

– В. М. Бабенка «Кримінально-правова характеристика та запобігання умисним вбивствам, вчиненим організованими групами та злочинними організаціями»;

– А. М. Мисюри «Подолання протидії здійсненню кримінального провадження з боку злочинних угруповань, причетних до торгівлі людьми»;

– М. І. Паславського «Убезпечення діяльності співробітників оперативних підрозділів органів внутрішніх справ з протидії організованим злочинним угрупованням»;

– О. О. Ганжі «Протидія оперативними підрозділами ОВС України діяльності організованих груп, які готують вчинення крадіжок із квартир громадян»;

– Д. Б. Матохнюка «Організаційно-правові засади забезпечення безпеки органів, що ведуть боротьбу з організованою злочинністю»;

– О. М. Міщаниця «Кримінологічні та кримінально-правові засоби протидії незаконному збуту наркотичних засобів, психотропних речовин, їх аналогів або прекурсорів, що вчинюється організованими групами»;

– М. В. Шамоти «Виявлення та розслідування вимагань, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями»;

– Т. В. Мельничука «Організовані форми злочинної діяльності у зовнішньоекономічній сфері: кримінологічне дослідження»;

– С. Ф. Здоровка «Тактичні операції при розслідуванні вбивств, що вчиняються організованими групами і злочинними організаціями»;

– С. С. Мірошніченка «Головні напрямки діяльності органів прокуратури України з попередження організованої злочинності»;

– В. М. Всеволодова «Індивідуальна кримінологічна профілактика відносно організованих злочинних груп».

Аналізуючи положення досліджень зазначеної групи, можна дійти висновку, що переліченими вченими у різних галузях права розглядались здебільшого питання протидії вчиненню представниками організованої злочинності злочинів у сфері економіки, проти особи та проти власності, а також пов'язаних із незаконним обігом зброї та наркотичних речовин. Однак у більшості робіт знову ж суб'єктом такої протидії визначались спеціалізовані підрозділи – підрозділи по боротьбі з організованою злочинністю МВС України. Водночас слід відмітити, що після реформування правоохоронної системи, переходу від міліції до поліції досліджень, які б у загальному вигляді визначали організаційно-правові й тактичні засади оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованих злочинності, ще не проводилось.

Третю групу становлять дослідження, в яких обрана тематика розглядалась фрагментарно, зокрема:

1) на рівні докторських дисертацій можна виділити праці:

– М. М. Биргеу «Організація діяльності поліції Республіки Молдова з профілактики злочинів»;

– В. Д. Пчолкіна «Теоретичні, правові та організаційно-тактичні основи розкриття злочинів у харчовій промисловості»;

– Т. В. Корнякової «Кримінологічні засади запобігання органами прокуратури злочинам проти довкілля»;

– О. П. Снігерьова «Діяльність органів внутрішніх справ на залізничному транспорті щодо боротьби з організованими злочинними групами»;

2) на рівні кандидатських дисертацій можна виділити роботи:

– О. Б. Сахарова «Попередження органами внутрішніх справ злочинів, що вчиняються на ринку цінних паперів»;

– С. М. Алфьорова «Діяльність органів внутрішніх справ по протидії злочинності у курортних регіонах (кримінологічне дослідження на матеріалах Запорізької області)»;

– О. І. Тарасенка «Криміналістична характеристика бандитизму та основні положення розкриття і розслідування».

У роботах названих вчених обрана проблематика оперативно-розшукової протидії організованих злочинності розглядалась у контексті другорядного питання.

Водночас, проаналізувавши всі вказані роботи й визначивши основні положення, які знайшли своє відображення в них, а також співвідносячи вказане з аналізом результатів опитування працівників підрозділів кримінальної поліції, можна резюмувати, що сьогодні залишаються не повністю науково обґрунтованими і розробленими такі питання, як:

– генезис організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості в Україні;

– зміст і оперативно-розшукова характеристика організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– зарубіжний досвід оперативно-розшукової протидії організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– зміст і елементи оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– інформаційно-аналітичне забезпечення оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– організація використання та розстановки сил, засобів та заходів ОРД у процесі оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– тактика оперативного пошуку первинної оперативно-розшукової інформації про організовану злочинність загальнокримінальної спрямованості;

– тактика здійснення агентурної роботи у процесі оперативно-розшукової протидії організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– тактика оперативно-розшукового попередження діяльності організованої злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– тактика оперативно-розшукового забезпечення кримінального провадження щодо злочинів загальнокримінальної спрямованості з ознаками організованості;

– зміст і співвідношення взаємодії суб'єктів під час оперативно-розшукової протидії організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості з координацією та співпрацею;

– внутрішня взаємодія підрозділів кримінальної поліції під час оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організованих злочинності загальнокримінальної спрямованості;

– напрями зовнішньої взаємодії підрозділів кримінальної поліції під час оперативно-розшукової протидії організованих злочинності.

Висновки. Отже, слід констатувати, що, незважаючи на значний науковий внесок учених різних галузей права в розробку різних аспектів оперативно-розшукової протидії підрозділів кримінальної поліції організований злочин-

ності загальнокримінальної спрямованості, сьогодні існують питання, що вимагають від науковців термінового вивчення та окреслення можливих шляхів їх удосконалення.

Список бібліографічних посилань

1. Статистична інформація Генеральної прокуратури України // Генеральна прокуратура України: офіц. сайт. URL: <http://www.gp.gov.ua/ua/stat.html> (дата звернення: 23.09.2016).
2. Про Національну поліцію: закон України від 02.07.2015 № 580-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19> (дата звернення: 23.09.2016).
3. Про внесення змін до деяких нормативно-правових актів щодо реформування органів внутрішніх справ України: закон України від 12.02.2015 № 193-VIII // База даних «Законодавство України»/Верховна Рада України. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/193-19> (дата звернення: 23.09.2016).

Надійшла до редколегії 23.09.2016

МОРОЗОВА Я. А. НАУЧНАЯ РАЗРАБОТАННОСТЬ ОПЕРАТИВНО-РОЗЫСКОГО ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ ПОДРАЗДЕЛЕНИЙ КРИМИНАЛЬНОЙ ПОЛИЦИИ ОРГАНИЗОВАННОЙ ПРЕСТУПНОСТИ ОБЩЕУГОЛОВНОЙ НАПРАВЛЕННОСТИ

Научные труды по различным отраслям права, посвященные различным аспектам противодействия организованной преступности, условно распределены на три группы. В результате проведенного исследования констатируется, что, несмотря на значительный научный вклад ученых, сегодня существуют вопросы, требующие срочного изучения и определения возможных путей их совершенствования.

Ключевые слова: организованная преступность, преступления общекриминальной направленности, противодействие, подразделения криминальной полиции, научная разработанность.

MOROZOVA Y. O. SCIENTIFIC DEVELOPMENT OF OPERATIVE AND SEARCH COUNTERACTING ORGANIZED CRIME OF GENERALLY CRIMINAL ORIENTATION BY CRIMINAL POLICE DEPARTMENTS

Research papers in different branches of law focused on the coverage of various aspects of combating organized crime, are conventionally divided into three groups.

The first group includes research devoted to studying the general aspects of combating organized crime excluding the object of a criminal assault (V. L. Groholskyi, M. V. Kornienko, V. V. Topchiy, V. F. Ushchapovskiy in doctoral dissertations; V. D. Hvozdetzkyi, V. B. Shkolnyi, B. V. Lyzohub, M. K. Hnietniev, Y. Y. Sorochyk, V. O. Tiunin and others in candidate's dissertations).

The second group consists of research conducted in different branches of law and where the subject was counteracting the commission of specific types of criminal acts by the representatives of organized crime (V. P. Korzh, V. T. Bilous, V. V. Kovalenko, O. O. Podobnyi; V. V. Vasylevych, H. P. Pozhydaiev, A. P. Sakal, M. O. Markin, M. H. Bohuslavskyi, I. I. Sydoruk, I. S. Stikharna and others).

The third group consists of studies, where the chosen topic was considered fragmentarily. Here we can distinguish the works of (M. M. Byrgeu, V. D. Pcholkin, T. V. Kornyakova, A. P. Snigeryov; S. M. Alfiorov, O. B. Sakharov, O. I. Tarasenko and others).

Having conducted certain analysis, the author concludes that nowadays there are not fully developed and scientifically based the following issues: the genesis of organized crime of generally criminal orientation in Ukraine; content, operative and search characteristics of organized crime of generally criminal orientation; international experience of operative and search combating organized crime of generally criminal orientation; content and elements of operative and search counteracting organized crime of generally criminal orientation by criminal police departments, etc.

Keywords: organized crime, crimes of generally criminal orientation, counteraction, criminal police departments, scientific development.